

Міністерство освіти та науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Філологічний факультет
Кафедра української та зарубіжної літератур
Кафедра української філології і методики навчання фахових
дисциплін

**Поліаспектність творчості
Лесі Українки
(до 150-річчя з дня народження)**

Збірник наукових статей і тез

Одеса
Букаєв Вадим Вікторович
2021

УДК 821.161.2.09

П49

Рекомендовано до друку Вченою радою Південноукраїнського
національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського
(протокол № 4 від 28 жовтня 2021 року)

Редакційна колегія

Бандура Т. Й., кандидат філологічних наук, доцент –
відповідальний редактор;

Босва Е. В., кандидат філологічних наук, доцент –
відповідальний редактор;

Яремчук Н. В., кандидат філологічних наук, доцент –
відповідальний редактор.

Рецензенти

Шевченко Т. М. – доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української літератури Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова

Гармаш Л. В. – доктор філологічних наук, професор, професор
кафедри української літератури та журналістики імені професора
Леоніда Ушкалова Харківського національного педагогічного
університету Г. С. Сковороди

Поліаспектність творчості Лесі Українки : збірн. наук. статей і
П49 тез. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2021. 188 с.

УДК 821.161.2.09

© Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2021

точністю Леся Українка передає настрої, спогади, роздуми, переживання та портретні характеристики персонажів.

Література

1. Клочек Г. Поетика Бориса Олійника : [літ.-критич. нарис]. Київ : Рад. письм., 1989. 332 с.
2. Кравець Л. Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 416.
3. Марко В. Аналіз художнього твору. Київ: Академвидав, 2013. 280 с.
4. Міщенко Л. Леся Українка. *Українка Леся. Твори: в 2 т.* Київ : Наукова думка, 1986. Т. 1. С. 5–28.
5. Словник української мови : в 11 т. / ред. кол. : І. К. Білодід (гол.) [та ін.]. Київ : Наук. думка, 1970-1980. Т. 1-11.
6. Українка Леся. Лісова пісня. Українка Леся. Твори : в 4-х т. Київ : Дніпро, 1982. Т. 3. С. 79-187.
7. Українські традиції [упоряд. і передмова О. Ковалевського]. Харків : Фоліо, 2006. 573 с.
8. Франко І. Лісова ідилія. *Франко І. Я. Зібрання творів у 50-и томах.* Київ : Наукова думка, 1976 р. Т. 3. С. 107-135.
9. Cirlot J. E. A dictionary of symbols [translated from the Spanish by J. Sage] : London : Taylor & Francis e-Library, 2001. 419 p.

*Тетяна Горанська,
старший викладач*

СВОЄРІДНІСТЬ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО СЮЖЕТУ В ПОЕМІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «ІЗОЛЬДА БІЛОРУКА»

Постановка проблеми. Епоха Середньовіччя дала початок багатьом літературним темам та сюжетам, які не лише досі цікавлять як науковців, так і читачів, але й стають основою для нових творів. Одним з найвідоміших є сюжет про невмируще кохання Трістана та Ізольти. Сюжет цієї легенди відноситься до так званих «вічних» сюжетів світової літератури. Породжена культурою Середньовіччя і зрозуміла лише в контексті цієї культури, легенда про Трістана і Ізольту не зникла разом з нею, адже ця легенда змодельувала універсальні людські стосунки. Кожна епоха по-своєму осмислювала

легенду про Трістана та Ізольду, кожен письменник, що звертався до її сюжету – від авторів лицарських романів до Лесі Українки і Томаса Мана – бачив у цій печальній історії можливість викладу своїх етичних позицій. У своїй поемі, на відміну від середньовічної легенди, Леся Українка зосереджує увагу на «любовному трикутнику» – стосунках між Трістаном та обома Ізольдами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема інтерпретації середньовічного сюжету про кохання Трістана та Ізольди у сучасній європейській літературі не залишилась поза увагою українських дослідників. Зокрема цій темі присвячена стаття П. Рихло «Легенда про невмируще кохання (Історія кохання Трістана та Ізольди в літературі)» (1998 р). Компаративний аналіз «Роману про Трістана та Ізольду» Ж. Бедьє та поеми «Ізольда Білорука» Лесі Українки здійснено у статті М. Ткачука «Роман про Трістана та Ізольду» Ж. Бедьє та поема «Ізольда Білорука» Лесі Українки: компаративний дискурс» (2007 р). У статті Ю. Бойко та Г. Соболевської «Лицарський роман «Трістан та Ізольда»: Своєрідність образної системи» (2013 р) здійснено спробу пояснити «таємницю» популярності легенди про Трістана й Ізольду, зокрема, через трактування її символічних образів і мотивів. Автор статті також зіставляє різні варіанти літературної обробки відомого сюжету, виявляючи як типологічну схожість між ними, так і принципову відмінність.

Метою нашої статті є дослідження інтерпретації середньовічного сюжету про кохання Трістана та Ізольди в поемі Лесі Українки «Ізольда Білорука» та її новаторства у трактуванні персонажів легенди.

Виклад основного матеріалу. До нашого часу дійшло п'ятнадцять варіантів легенди про Трістаната Ізольду. Найбільш визначними вважаються романи, написані нормандським трувером Тома (1170 р.) і французьким – Берулем (1190 р.). Найкраще зберігся твір німецького мінезингера Готфріда Страсбурзького у в жанрі епічної куртуазної поеми (1205-1215 рр.), що спонукав учених розглядати весь цикл в колі лицарської літератури.

Французький вчений Жозеф Бедьє вивчив усі існуючі версії і здійснив наукову реконструкцію «пралегенди». Крім того, він надрукував для широкого кола читачів науково-популярний переказ роману Беруля (1902–1905 рр.). Роман про Трістана і Ізольду в

обробці Бедє був відомий і Лесі Українці (у французькому оригіналі).

Історія про любов Трістана та Ізольди відстоює право людини на вільне кохання, хоча її герої, які пристрасно кохають одне одного, стають жертвами феодальних уявлень про стосунки сюзеренів та їх васалів. Трістан покохав Ізольду Золотокоосу, але вірний обов'язку васала, віддає її за дружину своєму сюзерену – королю Марку. Наступні події сюжету сконцентровано навколо протистояння між почуттям обов'язку та коханням героїв твору.

Після численних випробувань Трістан змушений покинути свою кохану, він одружується з іншою жінкою – Ізольдою Білорукою, але його любов така велика, що він залишається вірним Ізольді Золотокосій і не може пережити розлуку з нею. Роль Ізольди Білорукої – ображеної дружини, в усіх варіантах переказів епізодична. Її психологічний портрет досить нескладний. Кохаючи Трістана, Білорука живе з ним як сестра, але ревності штовхають її на жорстокий вчинок: не бажаючи зустрічі Трістана із своєю суперницею, вона приносить йому неправдиву звістку і стає причиною смерті Трістана та Ізольди Золотокоосі.

Ізольда Білорука не викликає ні уваги, ні симпатій авторів, що зверталися до цього сюжету. Лише Леся Українка, написавши у 1912 році поему «Ізольда Білорука», присвятила їй саме Ізольді Білорукій, створивши по суті зовсім новий, глибокий і складний образ.

На початку ХХ сторіччя одним з провідних творчих методів в українській літературі стає неоромантизм. Найповніше неоромантизм окреслився у творчості Лесі Українки, яка умовно назвала його «новоромантизм». Своє розуміння цього методу поетка розкриває у статті «Новейшая общественная драма», яку в 1901 р. вона прочитала на засіданні літературно-артистичного товариства. У цій статті основним питанням є відношення особистості та натовпу: «...новоромантизм стремится освободить личность в самой толпе, расширить её права, дать ей возможность находить себе подобных или, если она исключительна и при том активна, дать ей случай возвышать к своему урону других, а не понижаться до их уровня, не быть в альтернативе нравственного одиночества или нравственной казармы...» [2, с. 31].

Отже, неоромантичний герой повинен бути сильною, вольовою незалежною особистістю. Саме такими героями і є герої деяких ліричних, а особливо драматичних творів Лесі Українки. Сюжети та

образи своїх драматичних поем поетеса черпала із багатих скарбниць світової літератури. Вона часто зверталася до мотивів і образів різних народів, міфологічних джерел різних національних культур, мандрівних світових сюжетів. Завжди оригінально їх обробляючи, Леся Українка вдавалась до нетрадиційних акцентів у трактуванні образу. Приваблювали її переважно сильні характери і сильні почуття. Творчо використані світові сюжети, сміливо трактовані класичні образи, які, наповнюючись новим змістом, ставали значущими символами, збагачували вже не лише українську, а й світову літературу.

У примітці до поеми «Ізольда Білорука» авторка зазначає : «Основа сеї поеми взята з середньовічного роману «Трістан та Ізольда» ... Зміст його – фатальне та нещасливе кохання лицаря-васала Трістана і його королеви Ізольди Золотокосої. Се кохання повстало з чарівного дання, любовного напою, випитого через помилку. В деяких версіях згадується ще й друга Ізольда – Білорука, що кохалася з Трістаном, як він був у розлуці з першою милою – Ізольдою Золотокосою» [1, с. 341].

Вже заголовок поеми засвідчує, що увагу Лесі Українки привертає не Ізольда Золотокоса, яку безмежно кохає Трістан, а нещасна через нерозділене кохання Ізольда Білорука. Присвятивши їй цілу поему, Леся Українка створила, по суті, зовсім новий, надзвичайно глибокий і складний образ.

Авторка майже не торкається історії Трістана та його любові до Ізольди Золотокосої. В кількох рядках передано тугу Трістана за коханою. Він блукає по лісу, де все: і шепіт листя, і небесна блакить, і золотава пшениця нагадує йому Ізольду Золотокосу. У відчаї він падає на борозну і гірко плаче. І тут з'являється Ізольда Білорука. Вона змальована в поемі дуже привабливою. Своєю красою ця героїня не поступається перед Ізольдою Золотокосою, але її врода зовсім інша, Леся Українка змальовує її повною протилежністю до трафаретної вроди Ізольди Золотокосої.

Портрет Ізольди Білорукої з поеми Лесі Українки належить до кращих жіночих портретів української літератури:

Мов доля непоборна
була її краса,
і чорна, мов те горе,
була її коса.
Хороші в неї очі

і темні, мов одчай.

Хто гляне в теє пекло

Той забуває рай [1, с. 342].

Трістан одружився з Ізольдою Білорукою, бо знайшов у ній ніжну і чутливу душу, велике почуття. Проте, взявши її за дружину, лицар не зміг забути Ізольди Золотокосої, він прагне, щоб його дружина була зовні схожа на неї. Закохана жінка готова на все ради свого чоловіка. Вона вирішує стати Золотокосою за допомогою своєї хрещеної матері – феї Моргани (цей образ відсутній в інших творах, взято Лесею із романів Круглого Столу). Фея наділяє Ізольду вродою суперниці – блакитними очима, золотавим волоссям. Коли Ізольда з'являється перед Трістаном в подібі Золотокосої, він щасливий, забуває про свою любов до дружини. У сповненому драматизмом та поетичності діалозі розкривається вся сутність справжніх почуттів Трістана, для якого дружина була лише заміною справжнього кохання. На запитання, чи забув вже він Ізольду Білоруку, Трістан відповідає, думаючи, що говорить до Ізольди Золотокосої:

«Вона забудеться тепер,
як ночі тінь минула!»

Тоді Ізольда питає:

«Трістане! Що коли вона
про тебе не забула?»

На це він відповідає:

«Нехай вона в Єрусалим
Іде на прощу боса.

Тепер до мене прибула

Ізольда Злотокоса» [1, с. 345].

Ізольда переконалася, що Трістан ніколи не любив її і не буде любити. На прикладі Ізольди Леся Українка показує, що людина ні за яких умов не повинна втрачати свою сутність, відмовлятися від своєї індивідуальності. Сповнена почуття ображеної жіночої гордості, героїня поеми знову перетворюється на чорнокосу Ізольду Білоруку, але вже не на ту невинну дівчину з білими «лілейними» руками, що утішала печального Трістана, а пристрасну жінку, готову захищати свої права, хоч би й ціною життя.

Далі події розгортаються так само, як і в лицарських романах. Ізольда Білорука, послана важкохворим Трістаном подивитись, чи не видно судна на горизонті, сповіщає, що з'явилося судно з чорним вітрилом (знак того, що Ізольда Золотокоса не приплила). Вона

прекрасно розуміє, що ця свідомо сказана неправда може бути для нього фатальною, але для неї це єдина можливість зберегти Трістана для себе, не віддавати його суперниці.

Дія в поемі, поступово наростаючи, досягає надзвичайного драматизму наприкінці, коли обидві Ізольди зустрічаються над тілом Трістана. На протилежність традиції, в поемі Лесі Українки Ізольда Золотокоса не помирає разом із Трістаном. Обидві Ізольди, та їх ставлення до Трістана майстерно змальовані у фінальних рядках. На питання Ізольди Золотокосої, чи її Трістан справді помер. Ізольда Білорука відповідає:

«Ізольдо Злотокоса, Бог розсудить,
Чий був Трістан, чи твій, чи, може, мій,
Та бути з ним аж до його сконання
Дісталось таки мені одній.
Ти не привезла чорного вітрила,
Не жалібна – ясна твоя краса.
Та милий в гріб не ляже непокритий,
Його покріє чорная коса» [1, с. 347].

Хоч уся поема займає всього кілька сторінок, але письменниця в цьому невеличкому творі досягає надзвичайної глибини і майстерності у змалюванні жіночої психології, в проникненні в людську душу. У всіх ситуаціях і образах поеми – глибокий смисл Лесі Українки по – новому підходить до трактування відомого сюжету, переосмислюючи події з морально – етичних позицій нового часу, епохи фемінізму та становлення гендерної рівності. Новий час породжує нові ідеали. На зміну витонченій та ніжній принцесі приходять рішуча та душевно сильна жінка, яка не бажає грати роль цінного призу для чоловіка, а бореться за своє кохання та людську гідність.

Висновок. Таким чином, поема Лесі Українки є самобутнім і оригінальним явищем в українській літературі. Цей твір – справжня ода сильній особистості, яка витримує всі удари долі, кохає з надзвичайною силою і захищає своє право на кохання. Ізольда Білорука Лесі Українки – це жінка нової епохи – епохи фемінізму, з притаманними їй рисами: незалежністю, рішучістю, ствердженням права на власний життєвий вибір. В цьому і проявляється самобутність поеми у порівнянні з середньовічними куртуазними романами на цю ж тему.

Література

1. Рихло П. Легенда про невмируще кохання (Історія кохання Трістана та Ізольди в літературі) / А. Волков, П. Рихло, О. Бойченко *Наскрізні сюжети і образи в літературах Європи*. Чернівці, 1998. С. 30-46.

2. Ткачук М. «Роман про Трістана та Ізольду» Ж. Бедьє та поема «Ізольда Білорука» Лесі Українки: компаративний дискурс / Ткачук М. *Наративні моделі українського письменства*. Тернопіль. 2007. С.310-326.

3. Українка Леся. Ізольда Білорука. *Українка Леся. Твори* : у 2 т. Київ, 1986. Т. 1. 605 с.

4. Українка Леся. Літературно-критичні статті. *Українка Леся*. Твори: у 12 т. Київ, 1976. Т. 8. 316 с.

*Ольга Малицька,
студентка 4 курсу 1 групи
філологічного факультету
Науковий керівник – канд. філол. наук, викл.
Павлюк Н. Л.*

ДРАМАТИЧНА ПОЕМА ЛЕСІ УКРАЇНКИ «У ПУЩІ»: ПОЕТИКАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

Постановка проблеми. Дослідники творчості Лесі Українки неодноразово звертаються до аналізу жанрової специфіки її творів. Творчу спадщину поетеси, а саме драматичний доробок, вивчала значна кількість науковців, серед яких О. Бабишкін, М. Зеров, М. Кудрявцева, Л. Кулінська, Р. Кухар, Я. Полішук, І. Франко та багато інших. Актуальність художньої спадщини Лесі Українки зумовлює різноаспектне і повсякчасне дослідження її творів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У значній кількості досліджень вчені приділяють увагу формуванню жанру драматичної поеми у межах письменницької діяльності Лесі Українки. Зокрема, О. Забужко і М. Зеров наголошують на вагомій ролі аматорського «домашнього» театру на становлення письменниці як драматурга: «Схоже, аматорський театр був для Лесі Українки головним каналом утилізації того «пакета» її мистецьких здібностей, який поза літературою, лишався незапотребованим, і її перехід до драматургії